

Прегледни рад

UDK 316.483:323.1

DOI 10.7251/SVR2020234P

РЕШАВАЊЕ СУКОБА НАСТАЛИХ НА ЕТНИЧКОЈ ОСНОВИ

Спец. криминалист. Горан Поповић¹

Апстракт: У Србији, поред већинског српског становништва, живи и велики број националности, а права њихових припадника регулисана су Уставом Србије и другим законодавним и статусним актима који су их изједначили са већинским становништвом. Међутим, друштвено уређење је сложена структура у којој врло често долази до деформација узрокованих специфичним односима између његових припадника. Друштвени сукоби на етничкој основи узроковани су бројним факторима, међу којима су и историјско наслеђе, актуелна друштвено-политичка ситуација, али и расположење и карактеристике самих припадника одређених националности.

У овом раду биће речи о карактеристикама конфликта насталих на етничкој основи, али ће посебна пажња бити посвећена и њиховим врстама, карактеристикама учесника, како би се, на основу теоријских сазнања и разумевањем социолошких и психолошких компоненти ових конфликта, на прави начин приступило њиховом разрешавању, које ће бити ако не сасвим трајно, онда са дугим периодом изостанка било каквих конфликта и унапређеном свешћу о значају квалитетног суживота у мултиетничкој заједници.

Кључне речи: *конфликт, етнички сукоб, ризици, стратегија разрешавања конфликта, бесконфликтна заједница*

УВОД

Балканско полуострво представља веома ризично подручје, јер су се овде дешавала и још увек су актуелна историјска превирања која су формирала изразите националне и етничке свести. Наиме, на овом простору људи су кроз историју морали да се боре за очување свог језика, државе, верских обележја, па је развијена снажна свест о етносу, која је повремено искључива и подстиче антагонизам према другим нацијама, утичући на појаву спорадичних конфликта који могу угрозити стабилност читаве заједнице. Наиме,

¹ popgoranpopovic@gmail.com

појединац је увек носилац колективне и историјске свести у коју су уграђени одређени ставови, па и они према припадницима других народа, тако да ће често неки сукоб који је настао на другој основи, личној, политичкој, бити додатно продубљен и пооштрен ако се укључи и етничка компонента.

Да би једна заједница добро напредовала и била стабилна, сви њени припадници морају бити једнако опредељени за развој и стабилност, а нарочито када су у питању мултиетничке заједнице, за које се показало да су увек потребни додатни напори да се у таквим срединама одржи стабилност, предвиде и спрече изгреди. Углавном су то појединачни случајеви, али врло је могуће да услед одређеног степена незадовољства прерасту у озбиљније конфликте са далекосежним последицама. Такође, појединачни и случајни етнички конфликти на одређеном подручју могу од стране неких групација бити искоришћени за њихове интересе, односно у неким каснијим фазама и усмеравани и контролисани, како би се остварили одређени политички интереси.

Национализам, који се најчешће налази у основи етничког конфликта, врло често је оруђе у рукама политичких партија и других интересних група које смишљено користе ова дешавања да би оствариле корист у материјалној, идеолошкој, политичкој или некој другој сфери. Манипулација становништвом може ићи преко нарушавања односа у мултиетничкој заједници, јер се ови мотиви користе за распиривање етничке и верске мржње.

Када се узму у обзир и други мотиви на којима настају етнички сукоби, као што су предрасуде, верска нетолеранција, културни идентитет, јасно је да у овом погледу морају бити предузете опсежне стратегијске мере како би се осигурао хармоничан живот у заједници, заснован на сарадњи и разумевању. Када су етнички конфликти у питању, на подручју Србије можемо говорити само о краћим периодима без ове врсте сукоба, јер се мењају само жаришта и кризна подручја, а ова врста унутар државних конфликта увек постоји.

Може се рећи да је проблем етничких сукоба запостављен у пракси и да му се не посвећује довољна пажња, односно да се сматра да је у извесној мери већ превазиђен и сведен на трпељиве оквири. Међутим, жеља за отцепљењем појединих територија и истицањем одређених националних и верских обележја почиње управо на овом нивоу. Ту се најпре испоље фундаменталистичке тежње одређене етничке групе, које касније могу бити искоришћене од стране политичара и усмерене ка тражењу потпуне територијалне и државне

самосталности. Зато је неопходно на време се бавити питањем етничког конфликта и одредити његове праве димензије, као и могућност прерастања у конфликт већих и значајнијих размера. Ови сукоби у једној средини могу послужити да се издефинишу настојања становништва или разоткрију одређена стремљења и планови. Понекад су спорадични етнички сукоби показатељ промена које ће се одиграти деценијама касније, као што се могло видети на примеру сукоба Срба и Хрвата који су ескалирали у рату 1991-1995. године, а у последњој деценији на примеру Косова.

ДЕМОГРАФСКА СТРУКТУРА СРБИЈЕ

Србија је мултиетничка и мултиконфесионална држава, што значи да у њој поред већинског српског становништва живи и значајан број националних мањина, од којих свака има свој језик, веру, обичаје, културно-историјску прошлост и пуно право да те своје посебности показује и живи у складу са њима. Према последњем попису из 2011. године, Срба има 6,0 милиона (83,3%), следе Мађари (253,9 хиљада или 3,5%), Роми (147,6 хиљада или 2,1%) и Бошњаци (145,3 хиљада или 2,0%), док су остале националности знатно малобројније: Хрвати (57,9 хиљада или 0,8%), Словаци (52,8 хиљада или 0,7%), Црногорци (38,5 хиљада или 0,5%), Власи (35,3 хиљада или 0,5%) и остале националности које имају мање од две хиљаде припадника (Египћани, Ашкалије, Чеси, Јевреји), а којих је укупно 17,6 хиљада (0,2%) (Републички завод за статистику, 2011).

Током пописа, велики број становника Србије (160,3 хиљаде или 2,2%) се није национално декларисао, а одређени број, односно 30,7 хиљада или 0,4% се изјаснио у смислу регионалне припадности (Војвођанин, Ваљевац, Шумадинац, Београђанин и слично) (Исто).

Ако посматрамо заступљеност националних мањина по административно-територијалним целинама, видимо да је северна Србија има знатно хетерогенију структуру становништва (2,8 милиона или 77,8% су Срби) од јужне Србије (3,2 милиона или 88,8% чине Срби). У том погледу предњачи Војводина, у којој је заступљен највећи број народа и где имамо на релативно малом подручју велики број религија, језика, култура, обичаја, раскрсницу култура и етничких обележја. Од укупно 1,9 милиона становника Војводине Срби чине две трећине (66,8%), Мађари (13,0%), Словаци (2,6%), Хрвати (2,4%), Роми (2,2%), Румуни (1,3%) и Црногорци (1,2%), док остале етничке заједнице имају мање од 1% (Исто).

Регион Шумадије и западне Србије има Срба 88,6%, а Бошњака (муслимана) 7,7%, што је чак 96,3% укупног становништва, односно други народи су заступљени у незнатном проценту. У региону јужне и источне Србије има Срба 89,1%, али много већи број мањина него у Шумадији и централном делу, ту су: Роми (3,7%), Власи (2,1%), Бугари (1,0%), Македонци (0,2%) и други (Исто).

Велике промене су у последњим деценијама измениле етничку структуру Србије, утичући и на распоред становништва, густину насељености, а последњи попис становништва показује тренутну слику када је статистика у питању. При томе треба узети у обзир чињеница да постоји део становништва које се национално не декларише, већ се осећа и живи асимиловано у заједници, доживљавајући је као своју матичну постојбину. За разлику од њих, извесно постоји и друга крајност, они који настоје да по сваку цену истакну и промовишу своја верска, национална и културна обележја, утичући на појаву анимозитета и тако подстрекујући појаву сукоба, изазивајући сукобе. Начин да се ово превазиђе је умерена политика која ће бити једнака према свим народима, да се у таквој средини обезбеди свима да једнако уживају сва права и учешће у образовним, законодавним и другим активностима од превасходног значаја за заједницу.

ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА

Република Србија је Уставом² и низом закона уредила начин остваривања права и слобода припадника националних мањина.

Путем колективних права припадници националних мањина, непосредно или преко својих представника, учествују у одлучивању или сами одлучују о појединим питањима везаним за своју културу, образовање, обавештавање и службену употребу језика и писма, у складу са законом (Устав Републике Србије, Службени гласник РС, бр 98/2006, чл. 77 до чл. 80). Ради остварења права на самоуправу у култури, образовању, обавештавању и службеној употреби језика и писма, припадници националних мањина могу изабрати своје националне савете(Исто, чл. 47 и чл. 48).

Припадници 21 националне мањине конституисали су своје националне савете (Буњевци, Бугари, Бошњаци, Мађари, Роми, Румуни, Русини, Словаци, Украјинци, Хрвати, Албанци, Ашкалије, Вла-

2 Устав Републике Србије, "Сл.гласник РС", бр. 98/2006

си, Грци, Египћани, Немци, Словенци, Чеси, Македонци, Црногорци и Савез јеврејских општина).

Забрањена је било каква дискриминација због припадности националној мањини (Исто, чл. 76). Забрањена је свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета. Забрањено је и кажњиво свако изазивање и подстицање расне, националне, верске или друге неравноправности, мржње и нетрпељивости (Исто, чл. 49).

У области образовања, културе и информисања, Србија подстиче дух толеранције и међукултурног дијалога и предузима ефикасне мере за унапређење узајамног поштовања, разумевања и сарадње међу свим људима који живе на њеној територији, без обзира на њихов етнички, културни, језички или верски идентитет (Исто, чл. 81).

ТЕРМИНОЛОШКО И ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ КОНФЛИКТА НА ЕТНИЧКОЈ ОСНОВИ

Да бисмо на прави начин могли да посматрамо и проучавамо проблем конфликта на етничкој основи, морамо се упознати са теоријским поставкама којима се објашњава сам појам друштвеног конфликта кроз социологију, филозофију, психологију, политикологију. Конфликт подразумева сукоб најмање две супротстављене стране које имају различите интересе, захтеве, намере и који укључује употребу мањег или вишег степена насиља, при чему насиље може бити вербално и физичко. Вербално насиље може бити испољено у писаном или говорном облику, док физичко насиље може бити мањег или већег степена, уз употребу оружја или без.

Конфликтна ситуација подразумева да је самој ескалацији сукоба претходио развој неког кризног жаришта, односно да је дошло до сукоба конфликтних страна око различитих интереса. Интереси могу бити материјални, али и идеолошки, који изазивају много јаче потресе удруштву и укључују учешће великог броја становника. Теоријска мисао о друштвеном конфликту почиње да се формира у 19. веку, мада је много раније било разматрања о узроцима појаве конфликта у друштву. Веома рано је препознато да етничка структура становништва има веома важну улогу, односно да само хомогена структура становништва обезбеђује бесконфликтну заједницу.

Историјски материјализам друштвене конфликте види као стања напетости, антагонизама и сукоба, који се налазе у основи друштвених промена и друштвене динамике. Ова теорија углавном се тиче конфликта који настају између друштвених класа и у вези са дистрибуцијом социјално-економских, а онда и политичких, моралних, културних и других вредности (Милашиновић, 2003: 23). Овакви сукоби су били носиоци друштвених промена, борбе сиромашних за своја права и бољи живот, успостављања друштава на бољим и основама. Овакви сукоби, су према томе, прогредирајући, јер доносе у друштвена кретања неки напредак. Из таквих сукоба ницале су револуције и мењао се друштвени поредак.

Са друге стране, сасвим супротно *функционалистичко друштвено-теоријско становиште* поистовећује друштвени сукоб са социјално-патолошким појавама, односно сматра све сукобе генерално негативним и неповољним и непожељним појавама.

Примењено на проблем конфликта насталих на етничкој основи, и с обзиром да конфликтна ситуација подразумева учешће најмање две супротстављене стране, можемо рећи да ће једна страна посматрати тај сукоб као реметилачки фактор за друштво, на пример у случају етничког сукоба већинско становништво, док ће друга мањинска етничка група видети начин да кроз сукоб дође до остварења одређених интереса и захтева.

Друштвени сукоби садрже надметања, супротности, изражавају неслагања ставова и супротстављено понашање и залагање на основу тих ставова, али су и много више од тога. Они су, пре свега, велике и масовне социјалне акције, односно, свесна, усмерена, динамична практична међусобна сукобљавања и борбе колективних друштвених субјеката због значајних и по својој природи ограничених добара (Милашиновић, 2003: 26).

Зато *социолошко-политичка теорија* посматра конфликт у укупном садејству са друштвеном структуром и институцијама, проучавајући средину у којој се конфликт формира, као и препреке, односно, факторе који га ојачавају а на које може наићи кроз своје фазе развоја. Социологија трага за узроком конфликта који се налази у друштву, држави, дакле, у ширим оквирима него психологија, али само у садејству ових научних поставки треба тражити и налазити праве разлоге за формирање конфликта ситуације, јер се они међусобно преплићу, појачавају једни друге (Клосковска, 2003). Сваки сукоб, а етнички посебно, укључује једну субјективну и личну ком-

поненту, односно треба посматрати на чему је заснована мотивација појединца да учествује у конфликту.

Психологија тражи узрок сукоба у личном незадовољству, које ојачано групом истомишљеника постаје снажан узрок сукоб и покренач акције да се остваре интереси који ће такво осећање отклонити. Лична и емотивна компонента која ће укључивати сплет веома снажних осећања, представља основни мотивациони елемент за учешће у сукобу (Рот, 2010). У питању су вредности које су темељне и основе: егзистенцијални проблеми, очување културног и верског идентитета, вредности на којима почива наш материјални и духовни живот. Треба узети у обзир да је над појединцем који емотивно реагује веома лако манипулисати, што ће веће групације моћи да искористе за своје интересе и тако усмеравају тек формиране побуне и сукобе (Рот, 2010).

У зависности од тога којим елементима се придаје већи значај у настанку и функцијама друштвених сукоба, теорије се могу поделити на оне које каузалитет сукоба налазе у *друштвеним* (политичким, војним, економским, верским, техничко-технолошким, популационим, националним и другим факторима), *атитудиналним* (ставови, вредности, мотиви и друге психолошке карактеристике појединца), или *структуралним* факторима (структуре моћи и комуникација, тј. структуре или механизми помоћу којих се атитудални и друштвени фактори каналишу у одлуке и акције.

Када је етнички сукоб у питању, у пуној мери долазе до изражаја сви мотиви за настанак сукоба, па ову подврсту друштвеног конфликта треба посматрати у садејству свих чинилаца. Овде ће веома важну улогу имати психолошка компонента, јер су у питању фундаменталне вредности које се тичу појединца и његове припадности и одређености по питању порекла, вере, културе и традиције. У питању је део личности који се тиче националног и културног идентитета и историјског, односно део колективне свести појединца, који га одређује као припадника одређеног народа на тај начин увећавајући колективном одредницом и његову личну вредност.

Структура конфликта

Елементи конфликта су:

1. предмет конфликта
2. објект конфликта
3. субјекти конфликта
4. конфликтна ситуација
5. конфликтно понашање

б. ставови и перцепција

Предмет конфликта је реалан или замишљен проблем који је предмет сукоба две или више страна, при чему свака страна жели да га реши на свој начин и у своју корист. Проблем може бити поседовање различитих вредности, остваривање интереса, власт, моћ, углед, право првенства, статус, богатство и слично. Када је у питању конфликт на националној основи, конкретан предмет може бити тешко издвојити, јер се ради о уверењима која су устаљена и утемељена, те је довољан било који повод да се претвори у предмет конфликта. Треба имати у виду да се мора разликовати узрок од повода за сукоб. У овој врсти сукоба узрок се налази у националној нетрпељивости, а сâм повод за конфликт може бити на пример сукоб две групе младих збох неког приватног акцидента из афекта (кафанска туча, сукоб око девојке), при чему се за основни повод брзо везују антагонистички мотиви произашли из етничке и националне нетрпељивости, што основном сукобу даје додатну тежину, усложњава га и даје му потпуно нову димензију. Зато је потребно добро осматрити ризике у мултиетничким срединама, јер и лични сукоби могу врло брзо и неконтролисано прерасти у много сложене није конфликте на етничкој основи.

Нарочита пажња посвећује се учесницима конфликта, супротстављеним странама и њиховим припадницима, односно, појединцима. Од природе, карактеристика и ставова учесника зависиће ток и ширење сукоба, као и од тога да ли делују самостално или су повезани са вишим инстанцама своје организације, или чак са политичким организацијама које опет могу дати конфликт искористити у манипулативне сврхе. Битно је, користећи психолошке методе, утврдити и каква је позиција и гледиште лидера конфликта, односно, најјачих ауторитета у групи, јер ће се у разрешавању комуникација углавном водити са њима. Вође сукоба могу бити идеолошки и национално мотивисани, али могу се водити и одређеним материјалним интересима, у ком случају говоримо о манипулацији групом, што може бити коришћено у решавању сукоба.

Објект конфликта су одређени ресурси и контрола над њима. Они могу бити материјалне или духовне вредности које стране у сукобу настоје да остваре. Као објект конфликта може се појавити било који елемент материјалног света и социјалне реалности, који може да буде предмет индивидуалних, групних, друштвених и државних интереса. Да би постао објект конфликта, тај елемент мора

да се налази на раскршћу интереса различитих социјалних субјеката, а сваки од њих мора настојати да задобије контролу над њима (Милашиновић, 2003: 89).

Субјекти друштвеног конфликта су две или више група које су сукобљене по питању превласти над одређеним добром, односно, налазе се у ситуацији супротстављених интереса, било да су они материјалне или духовне природе. При томе, субјекти имају свест о неслагању интереса, јер ако нису свесни да су им интереси супротстављени сукоб остаје у латентној фази. Учесници могу бити директни или индиректни, уз постојање ширег круга заинтересованих страна. Заинтересоване стране могу користити постојећи сукоб за пропагирање, ширење својих идеја и остваривање личних интереса. Трећа страна, такође, може пратити односе учесника конфликта, испровоцирати сукоб, што је нарочито значајно код политичких и економских сукоба, при чему се учесници директно сукобљавају, а прави виновник остаје привидно незаинтересован.

Типологија учесника сагледава се обавезно и са личног становишта, јер ће у друштвеним конфликтима од великог утицаја бити субјективни ставови, идеологија, уверења, који могу бити веома снажни. Уколико је личност харизматичнија, ова лична уверења лако се преносе на друге, па најчешће у оваквим људима буде оличен лик вође. Вођа може наметнути своје идеје, спроводити заједничке идеје групе, али може бити и руковођено његово деловање неком вишом инстанцом, односно, заинтересованом страном која из позадине руководи сукобом и усмерава га.

Конфликтна ситуација представља сплет околности у којима сукобљене групе настоје да остваре своје интересе или задобију одређена добра, при чему се сучавају са низом отежавајућих фактора. Конфликтна ситуација може да буде производ неких спољних дешавања или њима подстакнута или може бити створена дејством и плановима групе. При томе је веома важно узети у обзир да код сваке конфликтне ситуације постоји објективан садржај - реални догађаји и субјективно значење - свака страна у конфликту догађајима даје одређени смисао и значење у складу са својим гледиштима и интересима. Учесници сукоба не могу бити реални интерпретатори дешавања, па се зато сваки сукоб мора посматрати са становишта неутралности и тако успостављати арбитража и преговарање. Конфликт је догађај који укључује доста јаку субјективну димензију, па као такав мора бити сагледаван са реалних и тачних основа, од стране неутралних посматрача.

Конфликтно понашање је настојање једне конфликтне групе да ограничи другу, спречи је да оствари своје циљеве, да је уклони, истисне, анулира њен значај, са основном намером да оствари своје интересе или присвоји одређена добра.

Ставови и перцепције који се испољавају у сукобу су најчешће: бес, нетолерантност, страх, мржња, неповерење, дакле, негативне емоције које за последицу имају и насилно понашање. У односу на супротну страну, група је пуна стереотипа, не сагледава противнике реално, умањује њихов значај и права, води се убеђењима, што отежава корисну комуникацију. Зато је неопходно радити на промени ставова и перцепција најпре комплетног становништва, а затим и сукобљених група у одређеној средини, како би се ставови мењали и квалитет живота у заједници поправљао. Субјективна представа и схватање конфликтне ситуације не мора нужно да одговара реалном стању ствари. Зато се у литератури оправдано истиче да свест о конфликту увек има елементе субјективизма и већ зато је у одређеној мери необјективна и искривљена (Милашиновић, 2003: 90-91).

КОНФЛИКТ НА ЕТНИЧКОЈ ОСНОВИ У СРБИЈИ

Када говоримо о конфликтима насталим на етничкој основи, треба размотрити и однос историјског искуства и друштвене стварности. Србија је због свог специфичног геостратешког положаја одувек била на мети интересовања разних сила, раскрсница путева између истока и запада, центар сукобљавања многих сила и подручје на коме су сконцентрисани представници бројних народа. Богата историја, традиција и култура, сврставају представнике српског народа међу људе са јаким националним идентитетом. Услед таквих околности, а узимајући и у обзир да у Србији живи велики број националних мањина, стално треба бити приправан на могућу појаву етничких сукоба и конфликта.

Главна кризна жаришта су аутономне покрајине, Војводина и Косово и Метохија, где се и бележи највећи број сукоба који су настали на етничкој основи, али треба јасно издвојити све националне групе чији су припадници у ризику од сукоба, објаснити њихове историјске везе и сагледати њихов контакт у савременом друштвеном тренутку, како би се одредило колике су могућности за појаву сукоба и како то спречити, односно, утицати на успостављање квалитетнијег суживота у мултиетничкој заједници. У сагледавању односа између група у ризику треба успоставити тероријске поставке

о мотивима њихових сукоба, одредити узроке и предвидети поводе који могу допринети да одређени постојећи антагонизми ескалирају у сукоб озбиљнијих размера, за чије ће решавање бити потребно веће учешће и озбиљнија организација, због чега је увек потребно превентивно деловати.

Сукоби на етничкој основи јесу део групе друштвених сукоба, па према томе, као што је било речи, постоје одређене теорије и начини за њихово посматрање, али не сме се занемарити да је сваки етнички сукоб јединствен и да треба обратити посебну пажњу на узроке његовог настанка, бавити се идентитетом једне етничке заједнице и предупредити све касније сукобе који из ових почетних могу произићи.

У основи сваког сукоба између друштвених група, па и етничког, стоји неслагање око тога како су расподељени материјални или духовни ресурси, односно колико једна група осећа да је неправично ускраћена у односу на другу.

У средишту етничког сукоба су национализам и верска етничка мржња. Колико ће бити озбиљан сукоб процењује се и на основу тога која категорија становништва учествује у њему.

Када се осврнемо на демографске податке, међу најбројнијим етничким групама у Србији су Мађари, Хрвати, Словаци, Румуни, Бугари, Роми, Црногорци. Постоје ипак националне мањине које изражавају извештан степен или пак отоврену нетрпељивост према доминицијом становништву, а што је условљено историјском прошлосту, припадносту различитим конфесијама, а у појединим случајевима и одређеним стереотипима, који знатно утичу на перцепцију односа према припадницима појединих националности.

Однос припадника српске и хрватске националности већ деценијама је у фази реконвалесценције, због ратних сукоба насталих током распада СФРЈ, али који сежу у даљу прошлост и период Независне Државе Хрватске (НДХ). Конфликтни односи два сродна народа датирају из 20. века, тако да су сећања на директне сукобе још увек свежа код већег дела становништва обе земље. У питању су веома озбиљни сукоби, где је дошло и до етничког чишћења уз велики број жртава и уништавање људских и материјалних ресурса. Ближа историја, уз различиту вероисповест, утиче да се односи два народа споро поправљају и показују повремено назадовање. Конфликти са Црногорцима су мотивисани другом врстом свести, осећајем личне повређености и издајства, јер је у питању близак и сродан народ и по историјској прошлости и по припадности право-

слављу, тако да у овим конфликтима највише удела има психолошки и социолошки контекст.

Најбурнији сукоби увек се очекују са припадницима албанске националности, јер је у питању горући проблем српске државе и проблем статуса јужне покрајине. Антагонизам који постоји између Срба и Албанаца делује непремостиво, и с обзиром да је ситуација актуелна, увек су могуће појаве конфликта чије је последице тешко предвидети. У овим сукобима постоји и историјска и актуелна и верска компонента, посебно зато што се ради о народу који окупира део вековне српске земље, на коме почива главни део српске историјске и националне свести. Такође, чињеница да је у питању етницитет муслиманске вероисповести, увећава могућност за конфликтност.

Посебно треба издвојити ромску популацију, која је врло често на мети провокација, због свог специфичног начина живота, који остали део становништва, оптерећен предрасудама, није у могућности да прихвати, па се понаша увредљиво и искључиво. Новији прописи који прате процес придруживања ЕУ, додатно су заштитили мањинске групе и дали им чак у неким сферама и већа права него домаћем становништву, што је изазвало револт домаћег становништва, а са друге стране узроковало појаву осиног понашања код заштићених група које су се осетиле јачим, тако да је створено тло које је веома погодно за појаву сукоба, посебно у мањим срединама.

СТРАТЕГИЈСКО РЕШАВАЊЕ КОНФЛИКТА

Да бисмо знали како да разрешимо конфликт и које методе и начине да користимо, поред тога што морамо познавати његове карактеристике и елементе, морамо знати и његову генезу, односно како је настао, чиме је узрокован, шта је утицало на његов развој и ширење. То подразумева да надлежни органи морају имати јасну слику о дешавањима у својој области надлежности и методом посматрања и уочавања прикупљати податке о евентуалним показатељима формирања конфликта. У том погледу, треба маркирати кризна жаришта и кризне групе, како би методе превенције биле адекватно примењене и у право време. Као подршка посматрању могу послужити извештаји, анкете којима се баве статистички подаци, као и новински текстови, изјаве политичара, како би се могла формирати укупна слика о овим појавама у датој јавности.

Када је ситуација у Србији у питању, ризик од сукоба на етничкој основи може се утврдити на регионалној основи, односно одредити регионе и делове земље где је већа могућност за ескалацију сукоба ове врсте. Према томе, главнидео надлежности за разрешавање и контролу ове врсте сукоба понеће органи власти и закона и безбедности на датој територији. Да би њихова реакција и поступање били правовремени и у складу са датом проблематиком, морају најпре поседовати све неопходне информације о дешавањима на датом подручју. Према степену утврђеног ризика од сукоба на етничкој основи, усклађује се и поступање наведених органа и примењују стратегије за отклањање ових проблема.

Препознавање могућности конфликта намеће се као први корак у решавању ове проблематике, а могуће је само ако се добро прате кретања и односи на одређеној територији. Најпре је потребно бити упознат са историјом етничких сукоба на датом подручју и карактеристикама иучесталости истих, учесницима и последицама, као и ранијим начинима превазилажења ових проблема. Потребно је имати свест и о измењеним околностима које су данас актуелне и у дате оквиру смештати могуће ексцесне ситуације.

Потребно је издвојити појединце, групе са одређеним деликтним начиномпонашања и пратити њихове активности. Са друге стране, неопходно је пратити сва дешавања у којима може доћи до сусрета различитих националних група које показују потенцијале за сукоб, како би се спречила ескалација било које врсте насиља. Дешавања на којима постоји ризик од ескалације сукоба су фудбалске утакмице, различита окупљања једне националне груације што може провокативно деловати на друге групе, обележавање неких празника, историјских дешавања и слично.

Овде су од посебног значаја превентивне мере за спречавање појаве сукоба, јер се њиховом применом осигурава миран и просперитетан живот у мултиетничкој заједници.

Улога медија у одржавању квалитетног суживота у мултиетничкој заједници је такође веома велика. Као што могу допринети распиривању и ширењу сукоба, медији својим начином пласирања информација могу допринети и стишавању антагонизама и потпуном превладавању сукоба, тако да ће њихово поступање и усклађивање активности бити од кључне важности. Медији имају јак утицај на формирање јавног мњења и општег расположења у једној средини, па им у овој области треба посветити нарочиту пажњу, информисати

и едуковати њихове представнике и руководиоце како да поступају како би се етнички сукоби у датој средини избегли или разрешили.

УЛОГА КРИЗНОГ МЕНАѢМЕНТА У РЕШАВАЊУ ЕТНИЧКИ ЗАСНОВАНОГ СУКОБА

Ако се друштвени сукоб посматра као својеврсна криза, могу се на његово решавање применити методе и параметри који су садржани у теорији кризног менаѢмента. Ова модерна тероријска разматрања примењива су у многим областима, па тако и у области безбедности, јер омогућавају једно целовито посматрање и праћење развоја ситуације, припрему правог одговора на уочену кризу, при чему се нарочита пажња посвећује тиму који ће се кризом бавити, што је у случају разрешавања етничких сукоба неопходно.

Методе кризног менаѢмента, прилагођене условима затечене ситуације, фазе сукоба, динамике и осталих карактеристика, добра су основа за разрешавање етничких сукоба, јер у својој основи садрже и технике које се тичу психолошких и социолошких становишта. Наиме, кризни менаѢмент узима у обзир социјално-психолошке изазове којима су изложени припадници сукобљених група, посматра појединца и групу у склопу свих утицаја којима су изложени, те на основу тога доноси закључке и планира конкретне поступке (Милашиновић и Кешетовић, 2009). Како је већ било речи о томе да се друштвени сукоби морају посматрати у сајединству више дисциплина и становишта, јасно је да ће методе кризног менаѢмента кореспондирати са разрешавањем сукоба. Према томе, у кризном тиму поред лица задужених за безбедност важну улогу имаће и психолози, социолози, антролопозити, као и стручњаци за менаѢмент и организацију. Добро руковођење решавањем проблема ове врсте подразумева и квалитетну сарадњу са медијима, како би се правовремено пласирале праве информације и на прави начин.

Кризни део тима за спречавање и разрешавање сукоба на етничкој основи који се формира на локалном подручју, односно на подручју које је означено као ризично када су сукоби ове врсте у питању, укључује чланове који се баве различитим областима: психологијом, социологијом, историјом, безбедношћу, казненом политиком, уз подршку и надзор градске/општинске и државне власти, јер политика разрешавања сукоба на локалном нивоу увек мора бити усаглашена са националном политиком и прописима, па и шире, односно са међународним прописима и конвенцијама у овој области.

Одређени чланови тима морају познавати и пратити законске прописе у овој области, како оне који се тичу права већинског становништва и мањина, тако и казнену политику, која санкционише конфликтно понашање. Неопходно је познавање свих домаћих и међународних прописа у овој области, а посебно са становишта у коме се тренутно Србија налази - у поступку приступања Европској унији и решавању питања Косова и Метохије. У обзир се морају узети сви национални програми у овој области, међународне конвенције, односно располагати базом информација како би се осигурало поштовање права свих и све мере које се у будућности буду предузимале буду усаглашене са законодавним прописима.

Друга врста информација коју овај део тима мора поседовати је одлична обавештеност о демографској структури и распореду становништва по етничкој основи и о квалитету заједничког живота. Најзначајније информације тичу се конкретног подручја на коме одређени тим делује, односно локалне средине у којој се сукоби посматрају, а потом и решавају. Значајно је поседовати све информације, па и историјске податке о односу датих народа који живе на одређеном подручју. На пример, ако тим делује на подручју Војводине, у месту где живе Мађари, потребно је познавати историјске односе два народа како би се јасно могли уочити мотиви сукоба и на прави начин приступило разрешавању. Затим се проучавају конкретне прилике у датој локалној средини, односно како тече суживот у локалној заједници колико допиру извори, са посебним акцентом на периодима у којима су се дешавале кризе, јер се тада најбоље показује колико је стабилан однос више етничких група на малом подручју

Безбедносни део тима обезбеђује контролу ситуације на терену и примењује све неопходне мере како би се осигурала безбедност становништва и спречило ширење сукоба. Дејство овог тима у латентној фази подразумева предузимање мера попут изрицања опомена и удаљавања потенцијалних изазивача сукоба, контролу и обезбеђивање јавних места и јавних дешавања. Безбедносни део тима прати дешавања на терену, односно, лоцира појединце и групе који показују знаке конфликтног понашања. Овај део тима мора бити изабран по кључу познавања становништва, навика и понашања. Најзначајнија улога овог дела тима је да на основу ученог понашања предвиди појаву сукоба на етничкој основи и заједно са осталим члановима тима створи стратегију како би се ситуација превазишла без ескалације сукоба, односно како би се сукоб спречио, и то на начин да се у што већој мери осигура да се неће поново појавити.

У случају када се појави сукоб, док је у латентној фази, овај део тима преузима задатак опажања кризе и прикупља следеће врсте података како би се обезбедило рано деловање које ће у првој фази утицати на сукоб и спречити ширење и озбиљније последице:

- како је текла генеза сукоба,
- ко су његови актери,
- да ли је покретач сукоба појединац или постоје групе у конфликту,
- уколико постоји конфликтна група, потребно је означити вођу и чланове групе, уочити хијерархијске структуре, утицаје, далекосежност поступака; проценити личност вође, утицајност, мотиве, повезаност са другим групама, организацијама, уочити евентуалну политичку позадину поступања,
- одредити која врста сукоба је у питању - вербални, физички и уколико је вербални, извршити процену да ли постоји опасност од преласка у физички сукоб,
- проценити који је степен ризика по безбедност становништва и колико сукоб може угрозити нормалан живот људи на датом подручју,
- заједно са осталим члановима тима одредити поступке за решавање сукоба који ће обезбедити одржива решења и спречити понављање сукоба.

Постоје ситуације у којима није могуће предвидети сукоб, када се конфликт појављује нагло, без претходне назнаке и често међу групама које нису претходно биле означене као ризичне у том погледу. У оваквим приликама неопходна је нагла реакција као одговор на сукоб, при чему може бити укључена и примена рестриктивних мера, у складу са законом, у које спада лишавање слободе и изрицање других казних мера

Тим задужен за односе са јавношћу је одговоран за пласирање информација у јавност и што је врло значајно за контролу информација које ће бити пласиране и начин како ће бити представљене. Чланови тима морају проценити шта и како саопштити како не би било угрожено спровођење стратегије и решавање сукоба. Веома је значајно у условима када се ради на разрешавању конфликта на етничкој основи обезбедити добро информисање и сарадњу са медијима, јер се на основу расположења јавног мњења може знатно контролисати етничка или национална мржња у једној средини. Овај део тима има веома важну улогу јер успоставља темељ за касније

одржавање мирне ситуације на терену и његово десјтво не може да се заврши разрешавањем конкретног сукоба, већ мора да се настави трајно, утичући на квалитетан суживот у мултиетничкој заједници.

ПРЕВЕНТИВНА СТРАТЕГИЈА

Превентивна стратегија разрешавања сукоба на етничкој основи подразумева низ мера које за циљ имају спречавање настанка конфликта. Да би ове мере могле бити спровођене, потребно је имати одговарајући тим, који ће се бавити осматрањем и опажањем појаве кризе, односно сукоба. У састав тима морају бити укључена стручна лица која ће на кризном подручју осматрати ситуацију и обезбедити рано деловање у случају појаве назнаке конфликта. У тим, поред безбедносних лица, морају бити укључени и стручњаци из других области, као што су антрополози, социолози, психолози, јер они по облицима и моделима понашања појединаца и група и учесталости одређених облика понашања, могу извршити процену која је вероватноћа да ће до сукоба доћи, односно у којим групама или код којих лица се јавља клица конфликта

У посматрању конфликтног процеса, веома је важно добро познавати односе унутар ризичних конфликтних група, како би се издвојио вођа, чланови, помагачи, подршка. Правилним уочавањем карактеристика групе добијају се подаци који имају кључну улогу у усмеравању дејстава. На основу добијених информација моћи ће да се одреди тактика поступања према групи и које мере предузети како би се сукоб спречио. Међу мерама које могу бити предузете су разговори и преговори, изрицање опомене или у тежим случајевима лишавање слободе вође или појединих чланова. Нарочито је важно упознати личност вође, јер у највећем броју случајева он усмерава дејство групе и опредељује поступке према представницима друге групе у конфликту.

Превенција сукоба подразумева да се успостави контакт како са појединцима тако и групама које показују одређена понашања која могу довести до појаве сукоба на етничкој основи. Неопходно је утицати на групе да превазиђу ризична понашања и на другачији начин решавају своје мотиве за сукоб. Превентивне мере укључују и *припрему за кризу*, односно, низ поступака којима се кризни тим припрема за суочавање са појавом кризе. Један од првих поступака који се спроводи је делегирање задужења, како би у случају појаве сукоба било омогућено правовремено и ефективно деловање. Нео-

пходно је направити реалну процену тима, у смислу да ли је у могућности да покрије све активности које ће морати да буду спроведене. Од интензитета кризе зависиће и примена мера, односно захтеваће се одређени капацитети људских ресурса за поступање и спровођење активности. Треба правовремено одредити за који је интензитет сукоба постојећи тим довољан да руководи њиховим разрешавањем и на ком степену треба укључити спољне сараднике, као и да ли су они неопходни за организациони или извршилачки део тима. Такође, у овим припремним фазама у целокупну активност укључују се и представници власти, невладиних организација, верских организација, културних, образовних.

РЕСТРИКТИВНЕ МЕРЕ И РЕ-СТРИКТИВНА СТРАТЕГИЈА

Рестриктивне мере подразумевају скуп мера које се примењују када је у питању сукоб који се већ појавио. Које мере и у ком степену ће бити примењене зависиће од фазе у којој се сукоб налази, дакле да ли је у латентној фази или манифестној, као и од димензија и интензитета сукоба. Такође ће бити од значаја и стадијум сукоба, односно да ли се формирао у скорије време или његова егзистенција траје већ дужи период.

Када говоримо о примени рестриктивне стратегије, значи да је сукоб већ ескалирао и да га је потребно разрешавати и на одређени начин поступити према његовим учесницима и подстрекачима. Стратегија се прилагођава карактеристикама сукоба, односно интензитету, трајању, учесницима, али се може издвојити неколико основних поступака које мора да садржи како би акција била успешна:

1. Упозорење и обавештење (упозорење мора да садржи објашњење какве ће последице сносити учесници сукоба уколико своје понашање не коригују; обавештавају се сви надлежни органи о појави сукоба и процењује могућност његовог ширења и укључивања већег броја људи).
2. Узбуњивање: у случају да прве мере не дају резултате, приступа се узбуњивању надлежних органа и указује на степен сукоба и могуће ширење као и последице; региструју се учесници сукоба и њихово деловање посебно прати и посматра.
3. Уколико учесници сукоба не реагују на наведене методе, приступа се рестриктивним акцијама, као што су привођење, ли-

шавање слободе појединаца са изразито ексцесним понашањем.

Не сме се, при том, занемарити утисак који сукоб оставља у средини, на локално становништво, јер може доћи међу грађанима до осећаја угрожене безбедности, панике, страха од ескалације сукоба, па је неопходно информисати становнике о свему што се догодило, изнети које су и какве мере предузете да се настали проблем реши, као и какви су резултати постигнути. Овде се првенствено мисли на умиривање ситуације, како би се што пре ток живота у локалној заједници вратио у нормално стање.

ОДГОВОР НА КОНФЛИКТ И МЕТОДЕ РАЗРЕШЕЊА ЕТНИЧКИ ЗАСНОВАНОГ КОНФЛИКТА

Посматрано у оквирима теорије конфликта, начини одговора на конфликт су:

- елиминисање објекта конфликта,
- подела објекта конфликта међу странама,
- одређивање редоследа или других правила заједничког коришћења објекта;
- компензација за уступање објекта другој страни,
- раздвајање страна у конфликту,
- пребацивање односа страна у другу раван, која подразумева проналажење заједничких интереса и др (<https://www.scribd.com/doc/94472230/Основи-Теорије-Конфликата>; приступљено: 20. јуна 2018).

У случају етничког сукоба, знатно је теже одредити могуће поступке, јер је овде објекат конфликта нематеријалан, односно, у питању су идеје и уверења која су дубоко укорењена у свести појединаца и група. Аналогично је могуће предвидети да би се у овом случају поступци односили на умиривање националне нетрпељивости, контролу права свих етничких група, односно најважније проналажење заједничких интереса. Цео процес се мора рационализовати и пребацивати из сфере идеологије у раван живота обичног човека, коме је примат материјална егзистенција и сигурност, па је најважније обезбедити мирно окружење уз превазилажење свих супротности, за шта је већина становништва заинтересована, док су у сукобу само мање групе и појединци.

Не могу се издвојити нити навести универзални начини и правила за окончање сукоба, самим тим не постоје јединствени модели и планови који би могли бити применљиви у свакој ситуацији и гарантовати добре резултате. Оно што је у основи поступка решавања је да морају бити прилагођени локалној средини и конкретном сукобу, јер је сваки сукоб другачији, његова генеза другачија, односи у заједници. Сви ови параметри се морају укључити у решавање сукоба и сагледавати у формирању плана за кризу.

Да би се етнички конфликт могао разрешити на исправан начин, мора се постићи договор између сукобљених група. Проблем је што је врло често предмет њиховог сукоба нека идеја, уверење, који су сасвим субјективни и удружени са емотивним ставом који овде има значајну улогу, јер се заснивају на афектираним поступцима, услед истицања националних и верских посебности. Дакле, овде су у питању идеје, отуда нарочита острашћеност у поступању завађених група. Баш због нереалног сагледавања ситуације, овакве групе могу бити предмет манипулације од стране политичких партија, верских и других организација које их могу користити за промовисање својих интереса и привлачење чланова и пратилаца.

Услед свих ових чињеница потребно је обратити посебан значај на врсту договора који се постиже у поступку разрешавања сукоба.

Постоје три главна начина договора:

1. договор као резултат поклапања мишљења обеју страна који представља најкомплексније решење и осигурава трајан мир након квалитетног решавања сукоба;
2. договор у складу са законодавном или моралном вољом неке спољне силе до које може доћу услед примене међународних конвенција, када је мотивисано неким другим факторима и наметнуто је, па није сигурно да ће бити и трајно;
3. договор који је наметнула једна страна у конфликту.

Три вида процедуралног модела разрешавања конфликта су:

- измирење - усаглашавање
- компромис/нагодба
- судска пресуда (Милашиновић и Кешетовић, 2009: 299).

Примењено на сукобе настале на етничкој основи, ови модели би могли функционисати на следеће начине.

Измирење - усаглашавање подразумева медијацију, односно, посредовање, при чему се полази од претпоставке да антагонизам из-

među grupa nije prevелик, те да ће посредовање бити успешно и омогућити разрешавање сукоба. Медијација је савремени начин решавања конфликта, који поставља неутралну страну у сукобу, а која ће помоћи да се разјасне интереси и циљеви и нађе заједничко решење, које ће бити најповољније по обе стране. При том се ниједна неће осећати оштећено, а самим тим неће бити ни разлога за фрустрацију, што гарантује трајно решење сукоба.

Компромис или нагодба је мање повољно решење за трајно уклањање сукоба, јер подразумева да је једна страна у конфликту морала да направи уступке у корист друге стране, чиме остаје осећај незадовољства и пораза, што је довољно да мотивише и утиче на неке друге касније сукобе или на обнављање овог постојећег. Зато је ово мање добар концепт за разрешавање сукоба на етничкој основи, где захтеви почивају на уверењима која су од великог значаја како у индивидуалном, тако и у колективном животу конкретне заједнице. Компромис је интегративно решење, веома често се примењује у пракси, јер је степен конфронтације групâ углавном сувише велики да би медијација била довољна, мада је могуће и комбиновање модела који се примењују при разрешавању конфликта. Компромис такође захтева сарадњу свих страна у конфликту и подразумева успостављање одређеног споразума којим се регулишу захтеви група у сукобу.

Судска пресуда је најрестриктивнији начин за завршетак сукоба, јер подразумева доношење одлуке на вишим инстанцама, које се мора беспоговорно прихватити. Пресуди је морао претходити судски процес, током кога су се разматрале последице сукоба и степен кривице учесника у сукобу. Пресуда је врста наметнутог решења, с обзиром да није могао бити постигнут договор између сукобљених страна, па се не може очекивати да ће на овај начин сукоб бити и разрешен, јер нису отклоњени разлози његовог настанка, нити је промењена свест и емоције учесника сукоба, чак и обрнуто, могуће је да дође до ескалације нових сукоба и већег таласа незадовољства.

ЗАКЉУЧАК

Појава сукоба на етничкој основи у Србији је довољно честа да је неопходно да се осмисле поуздане мере и стратегије за њихово разрешавање. Нагласак је на термину “разрешавање” који доноси модерна теорија конфликта, јер се настоји да се сукоби трајно реше, односно правилним поступцима уклоне њихови узроци. Ре-

шавање или гушење сукоба уклања само симптоматику, али конфликтно расположење остаје, још се увећава ако се стране у сукобу осете ускраћеним, пониженим или увређеним, тако да сукоб може још бурније ескалирати у будућности.

Да би се у једној локалној средини која је мултиетничка и показује склоност ка појави сукоба на тој основи на правилан начин организовао живот, мора бити у хармонији садејство бројних актера. У првом реду локална власт мора узети у обзир при планирању редовних активности подстицање сарадње у заједници како би се разлике умањиле и истакла једнака права на живот и рад свих становника, како је гарантовано Уставом Србије, домаћим и међународним законима, али и како се осећа становништво тог краја, јер без обзира на прописе расположење у заједници је оно које диктира односе, а самим тим и сукобе.

Проблематика код етничких сукоба је нарочита зато што је овде укључена у сукоб јака емотивна и психолошка основа. Национализам у основи, појачан верском нетолеранцијом, уз компликовано историјско наслеђе, стварају плодно тло за жестоке конфликте на етничкој основи, па ће тако бројни сукоби који почну као обична свађа или размирица врло брзо прећи у етнички сукоб, под утицајем ових мотива. Уколико се умешају интереси цркве или политичких партија ситуација се додатно компликује, јер ће свака страна настојати да оствари своје интересе и профитира на сукобу који је ескалирао.

Из тог разлога треба подстицати становништво на рационално посматрање ситуације у заједници, на уочавање сличности међу народима, на могућности сарадње, како би се избегли сукоби и развој средине усмерио ка другачијим основама, заједништву, модерном друштву, тековинама модерног доба, које лако превазилази разлике, поделе и сукобе, већ инсистира на миру и толеранцији.

Управо због тога, верујемо да едукација и информисање становништва, као и заједничке активности у мултиетничкој средини, могу допринети зближавању и упознавању, чиме ће се потенцијални сукоби свести на најмању могућу меру. Потребно је још у школама подстицати усвајање знања о историјској прошлости, култури, традицији народа са којима се живи у заједници, како би се указало на погрешке које су раније чињене и сада избегло конфликтно окружење. Ако се са едукацијом крене у школском узрасту, сва је прилика да ће деца израсти у људе неоптерећене националним и етничким наслеђем.

RESOLUTION OF CONFLICT RESULTING ON ETHNIC BASIS

Spec.crime. Goran Popović

Abstract: In addition to the majority Serbian population, a large number of nationalities live in Serbia, and the rights of their members are regulated by the Constitution of Serbia and other legislative and status acts that have equated them with the majority population. However, social ordering is a complex structure in which deformities are often caused by specific relationships between its members. Ethnic-based social conflicts are caused by a number of factors, including historical heritage, the current socio-political situation, but also the mood and characteristics of members of particular nationalities

This paper will discuss the characteristics of ethnic-based conflicts, but particular attention will be paid to their types, the characteristics of participants, so that, based on theoretical knowledge and understanding of the sociological and psychological components of these conflicts, they are properly addressed. which will be, if not entirely permanent, then with a long period of absence of any conflicts and an increased awareness of the importance of quality coexistence in a multi-ethnic community.

Keywords: *conflict, ethnic conflict, risks, conflict resolution strategy, non-conflict community*

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCE:

1. Клоскоvsка, А. (2003). *Социологија културе*. Сарајево: КРУГ 99.
2. Милашиновић, С. (2003). *Друштвени сукоби у земљама Централне и Југоисточне Европе*. Београд: (докторска теза).
3. Милашиновић, С., Кешетовић Ж. (2009). *Кризни менаџмент*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија
4. Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. *Република Србија*, Републички завод за статистику
5. Рот, Н. (2010). *Основи социјалне психологије*. Београд: Завод за уџбенике
6. Устав Републике Србије, "Сл.гласник РС" 98/2006, доступно на https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html, приступљено 20. јуна 2018
7. <https://www.scribd.com/doc/94472230/OSNOVI-TEORIJE-KONFLIKATA>; приступљено: 20. јуна 2018.